

Дата: 10.05.2024

Клас: 8 клас

Предмет: Історія України

Завдання:

Вивчити тему: Миття за княжих
часів

① Сільська господарство 73-80

д Сяном, Вепром і Бугом стало **свідоме своєї приналежності України**. Галицько-Волинська держава була у близьких (носінах з західними краями, і тому до неї прийшла найскорше: західна культура.

едення:

1. Сто літ довше існувала Галицько-Волинська Держава. **Галичина й Волинь від часу Володимира Великого належали до єва. Після смерти Ярослава Мудрого постали два окремі княства: Галицьке й Волинське.**

2. У Галичині княжив рід Ростиславичів. Вони оборонили галицьку землю від поляків і мадярів. Пізніше князь Володимирко **изначив столицею місто Галич над Дністром і зробив Галичину гутньою державою. Його син Ярослав Осмомисл поширив грацію Галичини аж по Дунай. Але сини Ярослава Осмомисла не вміли добре правити своєю батьківщиною.**

3. Тоді у Володимирі на Волині княжив князь Роман, хоробрий лицар, що воював із половцями. Він злучив Галичину з Волиню в одну Галицько-Волинську Державу 1199 р.

4. Князь Роман (1199 — 1205) правив своєю державою **сильно й розумно. Він опікувався народом, який боронив перед гнітом багатих бояр. Задумав також поширити українські землі на північ і почав війну з поляками. Але в бою під Завихвостом над ним загинув у бою. Похоронили його в Крилосі під Галичем.**

5. Його син Данило (1205 — 1264) спершу мусів залишити є князівство, бо галицькі бояри хотіли панувати самі. Але під **руським пануванням Галичина прийшла в безладдя й руїну. Чияки й мадяри заняли Галич. По довгій боротьбі Данило добув назад свої землі і завів лад.**

6. Але тоді татари наступили на Україну. Данило всіма силами боронив своєї батьківщини від дикого ворога. Він склав союз із західними князями. Римський Папа прислав йому **київську корону і Данило вінчався на короля в Дорогичині на початку 1253 р. Данило й українські єпископи погодилися на криву унію. Для оборони від татар Данило ставив нові фортеці: Ізяслав, Холм. Данило умер 1264 р. Похоронено його в соборі у Львові.**

7. Останній князь був Юрій II. З його смертю 1340 р. **скінчилась Галицько-Волинська Держава.**

1340 - кінець Галицько-Волинської Держави.

Запитання і завдання:

1. Хто був наймогутнішим галицьким князем? Що про нього говорить поет в „Слові о полку Ігореві“?
2. Хто з'єднав Галичину та Волинь в одну державу? Що про нього співали у піснях?
3. Як князь Данило шукав союзників до боротьби з татарами?
4. Де і коли коронувався король Данило? Хто прислав йому корону?
5. Яке значення мала Галицько-Волинська Держава?

VIII. ЖИТТЯ ЗА КНЯЖИХ ЧАСІВ 800-1340

1. Сільське господарство. Наша держава під владою князів **тривала понад п'ятсот років (800 — 1340 р.). Це довгий час — і протягом тих п'яти століть змінився дуже й вигляд нашої землі і життя людей. Давні безмежні пущі поволі перерубано і людські оселі ставали щораз густіші. Спершу не було цілком доріг і тільки рікою можна було переплисти в дальші місця через відвічні ліси. Потім князі наказали рубати ліси і прокладати серед них перші шляхи. На ріках ставлено дерев'яні мости; такий міст був, напр., на Дніпрі під Києвом. Як стали кращі дороги, почався жвавіший рух серед населення, люди стали переселюватися в дальші сторони, приходило багато чужинців, життя ставало щораз культурніше.**

Змінилися значно й заняття людей. Ловецтво і рибальство, як у давні часи, так і тепер давало ще людям багато користі. Зубри, тури, дикі коні й інші великі звірі були ще всюди по великих лісах і степах. Ловцтвом залюбки займалися князі; знаємо вже, яким ловцем був Володимир Мономах; на лови ходив часто й князь Данило та інші князі. Дичиною, добутою на ловах, жили часто й війська. Так само рибальство давало прожиток людям, що жили над ріками.

Але далеко більше займалися наші предки хліборобством. Біля сіл і міст уже були вирубані й викорчовані ліси, і всюди поширилася рілля. В північних землях сіяли більше жито й овес, у південних пшеницю й просо. Збіжжя було так багато, що можна було продавати його за границю, так напр., багато жита вивозили з Києва до Новгороду Великого, а з Галичини і Волині на Литву. По селах поширилося також **городництво і садівництво. Перші сади були при монастирях, потім і князі розводили сади, так напр., Данило посадив великий сад у Холмі. Годівля худоби розвивала-**

ся поволі, найбільше у землях, близьких від степу, бо можна було легко добути худобу від кочових народів; наші предки годували воли і корови, вівці, також кози. Краще розвинулася годівля коней, що були потрібні не тільки в хліборобстві, але й для війська. Князі тримали великі табуни коней по кілька тисяч штук, а цими кіньки користувалося і населення. Так волинський князь Володимир Василькович перед смертю роздав свої табуни селянам, що не мали коней, або втратили їх у війні з татарами. Часто у дарунках князі посилали собі добрі, расові коні. З чужих звірів бували у нас деколи верблюди, що приходили до нас з іншою здобиччю від половців. Рідкого звір'я князі тримали в окремих „звіринцях”.

2. Промисловість. За княжих часів почала розвиватись і в Україні різnorodна промисловість. В лісових околицях були дерев'яні промисли. Дерева було тоді так багато, що всі будови і по селах і по містах були дерев'яні; всюди було багато теслів, і вони мали найкращі заробітки. Над великими ріками, як Дніпро та інші, будували човни, потрібні для рибальства і на перевіз купецьких товарів. По містах продавали різну дерев'яну посуду, коші, рогожі та інше. Дуже поширене було гарбарство й кушнірство, бо з ловів люди мали багато шкір і хутер. Крім одягу із шкіри робили також різні воєнні прилади, напр., тули, тобто сагайдаки на стріли. Ткацтво було лише в початках, виробляли у нас грубі полотна, а з вовни плели шапки й панчохи; кращі матерії й сукно приходили до нас з чужих країн.

В княжі часи добували у нас ще небагато копалин з землі. Сіль копали найбільше в Галичині, на карпатському підгір'ю, а також добували у кримських озерах. В різних місцях був будівельний камінь; славився холмський зелений і галицький білий. Залізо добували з болотяної руди на Поліссі і в інших місцях; це була руда, легка до вироблення, але крихка. Досить було вже тоді у нас ковалів, що робили звичайне господарське знаряддя, як сокири, ножі, мотики, рикалі, ножиці, цвяхи й інше. По великих містах робили також різний посуд з міді, бронзи та інших металів. За Данила почали вже у нас виливати дзвони для церков. З давніх часів було звісне ганчарство, а в деяких місцях виробляли шкляний посуд.

3. Торгівля. Українська торгівля за княжих часів була велика і різnorodна. З України на вивіз у чужі краї йшли здавна шкіри й хутра, мед, віск, пізніше також вивозили збіжжя. До наших земель привозили різні матерії, сукно, металеві вироби, зброю, південні овочі, вино, східне коріння тощо. Торгівлю вели й чужі

купці. Наші купці їздили далеко за границю — до Чехії, Німеччини, Чорним морем до Греції і ще далі морем аж до Єгипту. Не легко було тоді вести торгівлю. Товар треба було везти через великі ліси і безлюдні степи, переправлятися через ріки і багна, боронитися від нападів диких народів.

Наші князі шире опікувалися купецтвом і часто, коли купці верталися степами, князі висилали їм для охорони військо. В переговорах з чужими державами князі заступалися за купців і добували для них великі права; так напр., за Олега наші купці в Царгороді не платили ніякого мита, діставали від грецького царя всякі харчі, м'ясо, рибу, вино, овочі. Купці зі своїм товаром об'їздили різні землі і по містах залишалися на довгий час. По великих містах були вже окремі площі, де відбувався торг, так напр., у Києві було вісім торгів, між ними один звався Бабин торжок. За Галицько-Волинської держави українські купці мали свої кораблі на Балтійському морі і цією дорогою вивозили українські продукти й привозили західні промислові вироби, напр., сукно.

4. Села і міста. Протягом століть змінився дуже вигляд осель в Україні. Колись, у давні часи, люди проживали глибоко в лісах, по кілька або кільканадцять хат, а в час небезпеки ховалися в городи, що стояли в недоступних місцях, на високих горбах або островах серед рік. Але пізніше з маленьких осель розвинулися великі села, а під охороною городів постали міста. Село за княжих часів виглядало дещо інакше, як наші теперішні села. Хати будовано з самого дерева; вони мали сильні двері, маленькі вікна, на яких замість шкляних шибок були оболони з міхурів; коминів ще не ставили, хати були курні. Рідко в якому селі була церква, бо священників було ще небагато. Посередині села була площа, на яку сходилися старші на раду, а молодь на всякі ігри. Не було в селі ніяких крамниць, мало коли заходив до села який купець; все, що було потрібне на одяг і хатню обстанову, люди виробляли собі самі.

Міста за княжих часів також були інакші, ніж тепер. На українську землю дуже часто нападали дикі народи, і тому кожна оселя, що хотіла бути безпечна, мусіла добре укріпитися. Доколя міста будували високі мури з невеликими віконцями до стріляння; вхід до міста йшов через ворота, що були сильно укріплені і мали над собою високу оборонну вежу. Здебільша перед мурами йшов глибокий рів з водою, а мости над ровом були так прилаштовані, що під час небезпеки підносили їх ланцюгами догори,

і тоді ворог не мав доступу до міста. Серед мурів поселялися міщани густо один біля другого. Вулиці були вузькі, і тільки при церквах були широкі площі. В містах жило багато ремісників; купці мали тут свої крамниці і склади всякого краму; в містах також були двори князів і бояр; приїздили туди люди з сіл з торговельними і всякими іншими справами, так, що міста були дуже людні і багаті. По великих містах було дуже багато церков. В Києві було приблизно 400 церков і каплиць. Кожний князь уважав своїм обов'язком побудувати нову церкву у своїй столиці, а князів наслідували бояри й багаті міщани; кожний заможний чоловік ставив при своїм дворі церквцю, там він молився, і там хоронили його після смерті.

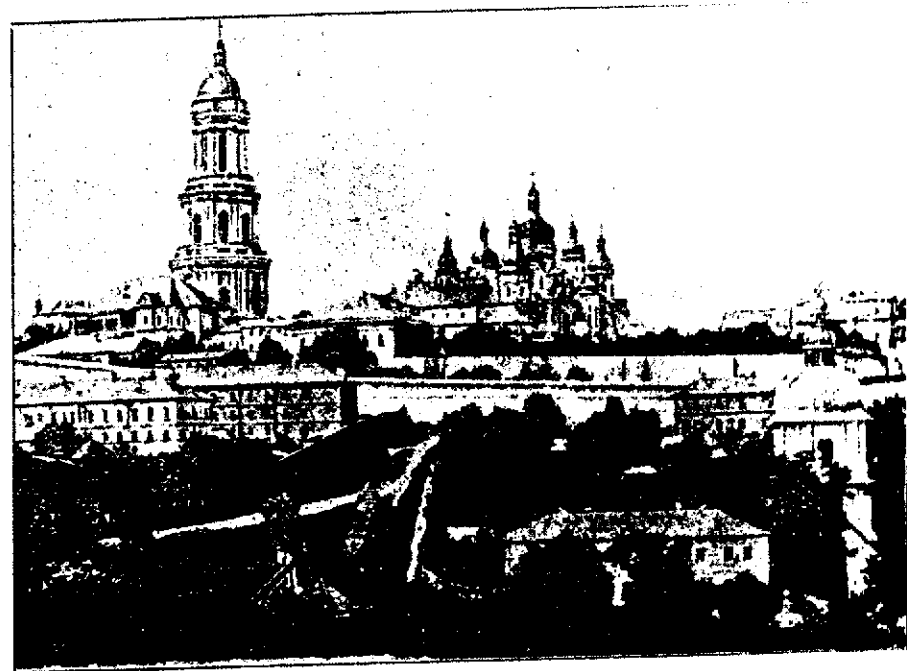
5. Суспільні справи. Через розвиток хліборобства, промисловости та торгівлі населення України поділилося на різні суспільні верстви. Наймогутніші були бояри, що мали великі земельні маски і вищі уряди. Вони жили в достатках і добробуті, нероз повставали проти князів і намагалися взяти в свої руки всю владу в державі. Але володіння бояр ніколи не було щасливе. Бояри не вмiли додержати згоди між собою, сварилися одні з одними, шукали підмоги в чужих, у поляків чи мадярів, спроваджували на рідну землю чужинців. Не вмiли вони справедливо правити краєм, гнобили міщан і селян. Через те люди ставились неприхильно до боярського панування і народ радо давав князеві підмогу проти бояр, щоб знову у краю вернувся лад і справедливість.

По містах набрали великого значення купці, що вели велику торгівлю в Україні та в чужих краях і мали велике майно. Від них були залежні бідніші міщани й робітники; вони використовували безоглядно бідний народ. Це доводило часто до народних розрухів і боротьби в Києві. Так, за князя Із'яслава Ярославича під час нападу половців 1068 р. народ кинувся на двори багатих панів і пограбував їх. Другий раз дійшло до народного повстання в 1113 р., через те, що промисловці підняли ціну на сіль і привели до великої дорожнечі в Києві. Князь Володимир Мономах став тоді в обороні народу й видав нові закони, звернені проти надукривань багатіїв.

Напружені суспільні відносини були одною з причин занепаду княжої держави. Коли татари опанували східну Україну, вони зуміли приєднати собі бідніших селян і міщан та почали підбурювати їх проти князів і бояр. Несвідомий народ при допомозі татар почав боротьбу проти князя Данила, не розуміючи того, що сам по-

магас своїм ворогам руйнувати рідну землю і державу. Цих союзників татар називали „татарськими людьми“, і пам'ять по них залишилася сумна.

6. Монастирі. За Ярослава Мудрого були засновані у нас перші монастирі. Першими основниками монастирського життя були св. Антоній і Теодосій Печерський. Антоній звався спершу Антипом і походив з міста Любеча над Дніпром. Світське життя йому не сподобалось, і він поїхав у Грецію до великого монастиря на горі Атос, яку звали Святою горою. Там постригли його на ченця, а по кількох літах він вернувся у рідні сторони. Над Дніпром він знайшов малу печеру, оселився тут і проживав у молитві і пості. Про нього довідалися різні побожні люди, приходили до нього і просили, щоб дозволив їм жити біля себе. Антоній дозволив їм, вони покопали собі печери; так постав Печерський Монастир. Монахи носили чорний одяг, через те їх звали ченцями (від слова чернець — ченця), а Антоній був їх ігуменом, себто начальником. Серед учнів Антонія був також Теодосій, син багатого боярина з Курська. Він змалку любив побожне життя, радо перебу-

Печерська Лавра в Києві.

нав у церкві, ходив на прощі і підлітком ще вступив до монастиря. Теодосій визначився побожним життям і великим розумом, так, що пізніше монахи вибрали його своїм ігуменом.

Життя ченців було суворе й тяжке. Головним обов'язком їх був послух і праця. Що наказав ігумен, монах мусів виконати, хоч би це була найтяжча робота. Ченцям не можна було сидіти без діла. Кожний мав займатися якоюсь працею. Монахи самі виготовляли все потрібне для себе й монастиря. Самі будували монастирські будинки, робили собі всяке знаряддя, самі ткали сукно й полотно, управляли землею, мололи збіжжя, рубали дерево в лісі, носили воду, пекли хліб, варили страву. Страва монахів була проста: в звичайні дні їли чорний хліб і варену городину, в неділю рибу, задобрену олією та сочевицею.

Ченці займалися також наукою й освітою. У ті часи було ще мало книжок, бо люди не винайшли ще способу, як їх друкувати. Хто хотів мати якусь книжку, сам мусів її переписувати. Переписуванням книжок найбільше займалися монахи. Писали на тонкій шкірі, ослячій або телячій; до писання брали затесане гусяче перо, а чорнило робили з сажі. Перші букви прикрашували різними фарбами, золотом і сріблом. Книжку оправляли в товсті дощички, покриті зверху шкірою.

В монастирях проживало багато учених людей. Знаний був літописець Нестор, що списав найдавнішу історію України.

7. Державна влада. В ті часи в цілій Європі держави мали устрій монархічний, це значить, що вся влада була в руках одного володаря, князя. Так само було і в нас. Князь сам видавав закони, сам правив державою, призначав урядників, переводив суди, сам керував військом. Від князя залежала вся доля держави, її розвиток, сила і добробут. Визначні князі, як Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Роман, Данило, добре розуміли свої обов'язки і виконували їх ретельно, не шкодуючи трудів і жертв.

Князь сам особисто наглядав за всіма державними справами. Сам перевіряв, як іде праця в урядових установах, чи справедливо стягаються податки, як ведеться господарство у княжих маєтках, чи всюди є лад і порядок. Князь прислухався до судових розправ, важливі справи вирішував сам; кожний покривджений міг звертатися до князя. Князь об'їздив часто цілу державу, розглядав, як урядують намісники і воєводи, дивився, чи границі держави забезпечені, оглядав городи і замки, велів будувати нові укріплення. В часі війни князь сам мав провід над військом, пильнував,

щоб вояки мали одяг, зброю і поживу, розглядав сили ворога, укладав плян бою і сам на чолі війська ішов до бою. Обов'язком князя було дбати, щоб усе населення жило в добробуті і було вдоволене, щоб нікому не діялася кривда.

Для важних державних справ сходилося віче. Це була державна влада, в якій мали голос духовенство, бояри, представники міщан. Віче скликали дзвоном або трубами. Головував на вічу князь, митрополит або котрийсь з визначних урядовців. Віче відбувалося найчастіше у неспокійні часи, коли треба було завести лад у державі, втихомирити громадянську боротьбу або вибрати князя.

В управі державою князеві помагали різні урядники. В більших городах проживали княжі сини, що розпоряджались землею і переводили суд. Князь при своїй особі мав лише старих, розумних бояр, що служили йому радою і допомогою в усіх справах і були найвищими урядниками. Печатник — це був урядник, що виготовляв князеві письма і прикладав до них печать. Двірський розпоряджався княжим двором і державним скарбом. Тисяцький або воєвода стояв на чолі війська. Посадники правили городами. Багато було нижчих урядовців: ключники і стольники займалися княжим господарством, мечники пильнували зброї, мостники будували і направляли мости, городники укріплювали городи, митники стягали з купців торгові оплати. Всякі податки люди платили тоді найбільше в натурі, тобто шкірами, медом, збіжжям, бо грошей ще було небагато. Перші гроші, срібні і золоті, почали вибивати Володимир Великий і Ярослав Мудрий; вони звалися куни і гривні. На грошах з одного боку був образ князя або якогось святого, з другого тризуб — державний знак.

Найвищу владу в суді мав князь; він їздив по різних городах і судив в усіх справах. Коли князя не було вдома, заступав його суддя, що звався тивун. Суд відбувався перед княжим двором. Князь засідав з боярами і до нього приходили всякі люди зі своїми справами. Як хто спіймав злодія, приводив його до суду і князь визначав кару. Коли брати посварилися за батьківське майно, брали своїх свідків, оповідали князеві свій спір, і князь розсуджував їх. Кари за злочини були тоді інші, як тепер. Лише дуже небезпечних розбишак карали смертю; за менші злочини винуватий платив тільки грошову кару. Хто ударив другого або скалічив, платив йому за біль і образ, а крім того платив кару князеві. Хто украв коня, збіжжя або інше, повинен був повернути украдене грошми і також платив кару на князя. Дуже гостро карали

того, хто злосним способом знищив чуже добро, напр., знищив вулик, зарізав коня, перекопав межу; карали також і за кривду чести, напр., як хто другого ударив батою, висмикнув йому бороду або обірвав вуса.

Іноді, як справа була неясна і не можна було встановити, хто є винуватий, улажували так званій „божий суд”. Противники ставали один проти одного з мечами і списами до поединку, — хто переміг перед судом, того була правда.

Зведення:

Українська держава за княжих часів була найбільшою державою в Європі. Вона простяглася приблизно від ріки Тиси за Карпатами й Сяну в Галичині аж поза Волгу на сході, від Балтійського моря на півночі по гори Кавказ та Чорне море на півдні. На чолі держави стояв князь. Він рішав усі справи, а для поради служила йому рада бояр. Деколи збиралося народне віче, щоб постановити дуже важні діла. Землі було багато, були великі користі з ловів та рибальства. Податки на державу платили рідко грішми, більше шкірою, медом, хлібом та худобою. Як прийшла небезпека від ворога, всі ставали до зброї.

Загальні завваги

Княжа доба закінчилася упадком української держави. Яка цьому причина? Чому так сталося?

На це ми звичайно відповідаємо, що винні наші князі, бо між ними не було згоди. Але така відповідь справи не пояснює. Така сама незгода, такі самі боротьби були в Польщі, в Німеччині, у Франції, а отже ніодна з тих держав не впала, а впала саме тільки наша держава, яка за Володимира Великого й Ярослава Мудрого, а опісля за Романа Великого й Данила, належала до наймогутніших держав Європи.

Отже, яка причина упадку княжої держави?

Цих причин є більше, але щодо київської держави, то найважливіші з них такі: географічне положення між Європою й Азією, на межі великих степів — чорноморських і азійських. В цих степах проживали різні мандрівні, войовничі орди; з ними київська держава вела тяжку боротьбу і тим способом охороняла Європу перед ордами; така боротьба остаточно виснажила сили України. В боротьбі з ордами вигинула найхоробріша й найцінні-

Катедральна церква Преображення Господнього, збудована в Чернігові в 1024-31 рр.

ша частина боярства. До сили приходили в той час поляки й литовці, які використали це ослаблення.

Некорисно відбився степ і на населенні України, бо на степах виховувалися люди, незвиклі до державного життя.

Щодо упадку галицько-волинської держави, то тут завинили багато бояри, які дали нагоду сусідам вміщуватися в українські справи.

А саме тоді Польща й Литва прийшли до сили і значення.

Запитання і завдання:

1. Як розвивалося на Україні за княжих часів: сільське господарство? промисл? торгівля?
2. Які роди збіжжя засівали наші предки? які тварини годували?
3. Від кого наше населення навчилось городництва і садівництва?
4. Які промисловості розвивалися у нас за княжих часів? які копалини видобували? де?
5. Покажіть на карті торговельні шляхи за княжих часів.
6. Що наші предки вивозили, а що привозили?
7. Як виглядали села та міста за княжих часів і де їх будували?